

O'SMIRLARDA GENDER IDENTIKLIK RIVOJLANISHI HAQIDAGI ILMIY MANBALARNING NAZARIY TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10275260>

Niyazova Nilufar Farhadovna

UrDu mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada "Balog'at va o'smirlik" to'g'risida so'z boradi. Ushbu maqola o'smirlik davrida gender identifikatorining rivojlanishiga hissa qo'shadigan omillarni taqdim etishga qaratilgan. Biz gender identifikatori kontseptsiyasining tarixiy ko'rinishlariga nazar tashlaymiz va o'smirlik davridagi gender o'ziga xosligini ta'riflaymiz.

Kalit so'zlar

Gender identifikatori, gender tafovut, jinsiy rivojlanishning buzilishi, yoshlik, balog'at yoshi, gender disforiyasi.

THEORETICAL ANALYSIS OF SCIENTIFIC SOURCES ON THE DEVELOPMENT OF GENDER IDENTITY IN ADOLESCENTS

Аннотация

Данная статья посвящена теме «Подросток и подростковый возраст». Целью данной статьи является предоставление обзора факторов, которые способствуют развитию гендерной идентичности в подростковом возрасте. Мы рассматриваем исторические проявления понятия гендерной идентичности и определяем гендерную идентичность в подростковом возрасте.

Ключевые слова

Гендерная идентичность, гендерные различия, нарушение полового развития, молодость, половое созревание, гендерная дисфория.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НАУЧНЫХ ИСТОЧНИКОВ ПО РАЗВИТИЮ ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У ПОДРОСТКОВ

Abstract

This article is about "Adolescence and adolescence". This article aims to provide an overview of the factors that contribute to the development of gender identity during adolescence. We look at the historical manifestations of the concept of gender identity and define gender identity in adolescence.

Key words

Gender identity, gender difference, sexual development disorder, youth, puberty, gender dysphoria.

KIRISH

Hozirgi zamonda jahon bo'ylab globallashuv jarayonlari keskinlashayotgan, postindustrial jamiyatda integratsiya va kommunikatsiya jarayonlari kuchayotgan bir paytda milliy identiklikni o'rganish muammosi ham dolzarb bo'lib bormoqda. Shu munosabat bilan milliy identiklikning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan falsafiy-tarixiy, nazariy-metodologik tadqiqotlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Bugungi kunda jahon ilmiy tadqiqotlarida identiklik hodisasi, milliy identiklik, milliy o'zlikni anglash, mentalitetni tahlil qilish dolzarb vazifa hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida milliy an'analarni yanada boyitish, milliy qadriyatlarni qayta tiklash, milliy identiklikni shakllantirish va mustahkamlash borasida keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda. Identiklik deganda "Men kimman (yoki nimaman), meni o'zgalardan nima ajratadi?" degan savol ko'zda tutiladi. Demak, identiklik - "Men"ni va atrofdagi olamni bir-biridan ajratish imkonini beradigan model. Identiklikni ta'rif sifatida ko'rishda, birinchi navbatda, lotincha "idem" - "aynan o'sha" so'zidan kelib chiqqanini nazarda tutish kerak. Shuningdek, mazkur tushunchaga tegishli inglizcha "identity" so'zi ham bir nechta ma'noga ega, bular: aynanlik, bir xillik, individuallikdir. Ta'kidlash joizki, "identiklik" va "identifikatsiya" tushunchalarini farqlash lozim, chunki identifikatsiya - jarayon, identiklik esa - mazkur jarayonning natijasi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Sh.Madayeva tomonidan identiklik hodisasining nazariy-metodologik tadqiqi amalga oshirilgan. Z.Odinayeva esa falsafiy-konseptual yondashuv orqali o'zbek milliy identikligining aksiologik tamoyil va qonuniyatlarini o'rgangan. Z.Odinayeva o'zbek xalqi tarixida "milliy identiklik", "milliy identifikatsiya" tushunchalarini aksiologik nuqtai nazardan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar kontekstida ochib bergan.

O'zbek xalqi etnogenezining shakllanishi muammosi taniqli tarixchilar A.Asqarov, V.Bartold, A.Ilhomov, A.Yakubovskiy, K.Shoniyozov asarlarida tadqiq etilgan. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida o'zbek milliy identikligining o'ziga xos xususiyatlari M.Asqarov asarlarida etnografik yondashuv prizmasi orqali ko'rib chiqilgan. Respublika olimlari Sh.Madayeva, A.Ashirov, M.Quronov, M.Bekmurodovlarning ilmiy qiziqishlari milliy mentalitet rivojiga qaratilgan.

Yuqorida qayd etilgan asarlar, asosan, milliy mentalitetni, uning mustaqillik sharoitida shakllanishining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi, ular milliy identiklikni saqlashga muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Globallashuv sharoitida milliy identiklikning shakllanishi va saqlanishida milliy o'z-o'zini anglashning determinatsiya qiluvchi roli S.Otamuratov, U.Saidov, N.Nazarov, I.Xo'jamurodov, J.Tulenov asarlarida o'rganilgan. Etnik va milliy identiklikning sotsiologik tadqiqotlari M.G'anieva va X.Qodirova ishlarida ko'rib chiqilgan.

MUHOKAMA

O'smirlarning tengdoshlari bilan munosabatlarning fonida ularning oilasi bilan munosabatlari mavjud. O'smirlarning tengdoshlariga munosabati ular o'sgan madaniyatning urf-odatlari va madaniy an'analari bilan bog'liq. Bu urf-odat va an'analar oilaning jamiyatdagi mavqeini belgilovchi qator omillar bilan bog'liq. Do'stona munosabatlarni o'rnatish qobiliyati asosan oilada olinadi, oilaviy munosabatlar va o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjud. 15-17 yoshli qizlarning kuzatuvlari shuni ko'rsatdiki, ularning oila a'zolariga nisbatan yaqinlik hissi tengdoshlari bilan bevosita aloqa qilish darajasiga ta'sir qiladi. O'smirlar o'z ota-onalari bilan yaqin aloqani his qilsalar boshqa insonlarga nisbatan do'stlik munosabatlarini o'rnatishga muvaffaq bo'lishadi. Ota-ona yordamidan mahrum bo'lganlar bilan do'stlik o'rnatish qiyin kechadi. Darhaqiqat, o'smirlarlik - bu bolalarning mustaqillikka intila boshlagan davri. Qaror qabul qilish va o'z taqdiri uchun javobgar bo'lish qobiliyatisiz o'smir yetuk shaxs bo'la olmaydi. Oiladagi muloqot uslubi va bolaning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjud. Alekseeva, oiladagi muloqot uslubining o'quvchilar faolligiga, ularning muloqot qobiliyatiga va o'zini o'zi qadrlashiga ta'sirini o'rgangan. Oila ichidagi munosabatlar bolaning shaxsiyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Shaxsning gender sotsializatsiyasi bilan bog'liq holda, oilaviy munosabatlarning quyidagi tizimlarini ajratish mumkin: turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar tizimi va ota-ona va bola munosabatlari tizimini o'z ichiga oladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, maxsus tadqiqotlar singari, oiladagi shaxslararo munosabatlarning xususiyatlari bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik omillar bolaning psixosotsial rivojlanishida, xususan, gender sotsializatsiyasida alohida ahamiyatga ega. Oilada eng muhim va asosiy narsa er-xotin o'rtasidagi munosabatlardir. Gender roli, muayyan xatti-harakatlarda bolalarning gender identikligini aniqlashning eng keng tarqalgan mexanizmlaridan biri sifatida, ota-onalar bilan muloqot va faoliyatda o'zining mustahkamlanishi va aniqligini topadi. Aynan ota-ona munosabatlari butun oilani yagona jamoaga bog'laydigan ma'naviy

aloqalarning samimiyligini belgilaydi. Ular bolaning xavfsizligi va xavfsizligini, shuningdek, dunyodagi o'rnini qanday his qilishini aniqlaydi. Ko'pgina psixologlar bolaning rivojlanishidagi asosiy narsa uning mehrga bo'lgan ehtiyojini qondirish ekanligiga e'tibor berishadi. Va bu faqat ota-onalar o'rtasida kelishuv mavjud bo'lgan farovon oilada sodir bo'lishi mumkin.

Ota-ona va bola munosabatlari tizimida hissiy munosabatlar bolaning gender ijtimoiylashuvida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Psixologik tadqiqotlar ota-onalar va bolalar o'rtasida kuchli ma'naviy aloqalarni shakllantirishga yordam beradigan, gender sotsializatsiya jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan omillarga e'tibor qaratadi. "Ota-onalar va bolalar" munosabatlari tizimini gender sotsializatsiyasi omili sifatida tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. I. Kon quyidagi mexanizmlarni qayd etadi:

a) mustahkamlash: ota-onalar to'g'ri deb hisoblaydigan xatti-harakatlarni rag'batlantirish va jazolash orqali ota-onalar bolaning ongiga ma'lum me'yorlar tizimini kiritadilar, unga rioya qilish bolalar uchun odat tusiga kiradi.

b) aniqlash: bola ota-onasiga taqlid qiladi, ular kabi bo'lishga intiladi;

v) tushunish: bolaning ichki dunyosini bilish va uning ehtiyojlariga javob berish, ota-onalar shu bilan uning shaxsiy fazilatlarini shakllantiradi;

d) rolning bir-birini to'ldiruvchiligi: masalan, oilada ota-ona hech qanday sifatlarga ega bo'lmasa, shart-sharoit talab qilsa, bu fazilatlar bolada hosil bo'ladi;

e) psixologik qarama-qarshilik mexanizmi: erkinligi keskin cheklangan bolada mustaqillikka intilish kuchayishi mumkin va hamma narsaga ruxsat berilgan bola qaram bo'lib o'sishi mumkin. Demak, oila shaxsning gender sotsializatsiyasi omili sifatida doimo ichki dinamika holatida bo'ladi va turli ijtimoiy vaziyatlarda ma'lum bir yangilik va dolzarblikka ega bo'ladi.

NATIJALAR

Oilada o'smirlarning gender o'ziga xosligini shakllantirishning xususiyatlarini o'rganishda o'rta maktabning 12 yoshdan 17 yoshgacha bo'lgan 56 nafar maktab o'quvchilari ishtirok etdi. O'quvchilar so'rovidan olingan ma'lumotlar yosh kabi omillarga qarab guruhlarga bo'lingan: kichik o'smirlar (12-14 yosh) va kattaroq o'smirlar (15-17 yosh) va jins (ayol va erkak). Tadqiqotning borishi: S. Bem Erkaklik-Ayollik Metodologiyasi (BSRI) yordamida olingan natijalarni tahlil qilib, biz quyidagi xulosalarga keldik:

So'rov natijalarini hisoblash shuni ko'rsatdiki, bizning tanlovimizdagi respondentlarning katta qismi (80%) androginlar bo'lib, ularning aksariyati (46,8%) erkaklar guruhlari orasida, 37,2% ayollar orasida.

Androginlar - bu ayollik va erkaklik fazilatlarini bir xil darajada yuqori bo'lganlar. Qizlar va o'g'il bolalarning androgin turlari an'anaviy jins turiga ega bo'lgan shaxslarga qaraganda ancha moslashuvchan xulq-atvorni namoyish etadi. Ular turli xil hayotiy vaziyatlarga ko'proq moslashgandek taassurot qoldiradilar. Androgin tipidagi odamlar umumiy til topish va boshqa odamlar bilan samarali hamkorlik qilishni yaxshi ko'radi. 1-jadval.

Butun namunaga nisbatan jins turlarining ko'rsatkichlari

Gender turlari	Ko'rsatkichlar
	%
Erkaklik	5,4
Ayollik	13,5
Yuqori androginiya	24,3
O'rtacha androginiya	56,7
Past androginiya	0,9

Jadvalda ko'rsatilganidek, androginlarning katta qismi o'rtacha androginiya ballariga ega ekanligi aniqlandi. 2-jadval.

Jinsga qarab jins turlarining ko'rsatkichlari

Gender turlari	Yigitlar		Qizlar	
	butun namunaga nisbatan %	jinsga nisbatan % guruhlar	butun namunaga nisbatan %	jinsga nisbatan % guruhlar
Erkaklik	4,5	8,5	0,9	1,9
Ayollik	1,8	3,4	11,7	25
Yuqori androginiya	14,4	27,1	9,9	21,1
O'rtacha androginiya	31,5	59,3	24,3	51,9
Past androginiya	0,9	1,7	-	-

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'rtacha ballga ega bo'lgan androginlarning aksariyati erkaklar guruhlarida. Agar yoshga qarab olingan ma'lumotlarni hisobga oladigan bo'lsak, androginlarning ko'pchiligi yosh o'g'il bolalar guruhlarida orasida ekanligi ma'lum bo'ladi (2-jadvalga qarang).

3-jadval. Yoshga qarab jins turlarining ko'rsatkichlari

Gender turlari	Yoshi kichik		Yoshi kattaroq	
	namunaga nisbatan %	yoshga nisbatan % guruhlar	namunaga nisbatan %	yoshga nisbatan % guruhlar
Erkaklik	1,8	3,7	3,6	7
Ayollik	4,5	9,3	9	15,8
Yuqori androginiya	10,8	22,2	13,5	26,3
O'rtacha androginiya	31,5	64,8	24,3	47,3
Past androginiya	-	-	0,9	1,7

Olingan ma'lumotlar gender ko'rsatkichlarining o'rtacha androginiya darajasini shakllantirish tomon o'zgarishini tasdiqladi, bu qizlarda va o'g'il bolalarda turli xil o'zgarishlar bo'yicha erkaklik va ayollik muvozanati sifatida amalga oshiriladi. Shunday qilib, bizning tadqiqotimizdan xulosa qilishimiz mumkinki, o'smirlarning oiladagi gender sotsializatsiyasining o'ziga xos xususiyati - androgen jinsi shaxs turini shakllantirish tendentsiyasi tahlil qilindi.

Olingan ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, katta yoshdagi o'smirlarning gender stereotiplari kichik maktab o'quvchilariga nisbatan o'zgargan. Bu o'zgarishlar shundan iboratki, birinchidan, zamonaviy erkak va ayol obrazlarida an'anaviy stereotiplarda mavjud bo'lmagan yangi xususiyatlar - androgen xususiyatlar paydo bo'ladi, ikkinchidan, bu obrazlarda umumiy shaxsiy xususiyatlar ustunlik qiladi. Biz qayd etgan gender stereotiplaridagi o'zgarishlar jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni, erkaklarga ham, ayollarga ham yangi, yuqori talablarni aks ettiradi.

XULOSA

Gender sotsializatsiyasi omillari orasida oila eng muhim va ta'sirchan hisoblanadi. Oila va oilaviy munosabatlar inson rivojlanishining barcha bosqichlarida uning gender identikligini shakllantirishda alohida o'rin tutadi. Oilaning ulkan ahamiyati oilaviy muloqotning davomiyligi va chastotasi, uning o'z-o'zidan va qarindoshligi, faoliyat motivlarining birligi, oila a'zolariga munosabat, maqsad va niyatlarning birligi, ularning harakatlarining muvofiqligi va eng muhimi, o'zaro oila bilan belgilanadi. Oila - bu inson hayoti davomida doimiy aloqada bo'lgan asosiy ijtimoiy muhit hisoblanadi. Oila insonning samimiy, shaxsiy dunyosini tashkil qiladi. Oila ham jamiyatning birlamchi bo'g'ini, ham ijtimoiy-

psixologik joyi hisoblanadi. Oila sharoitlari, jumladan, ijtimoiy mavqei, kasbi, otionalarning moddiy va ma'rifiy darajasi, oilaning psixologik iqlimi - bularning barchasi insonning jinsi o'ziga xosligini shakllantirishga, uning hayot yo'lini belgilashga ta'sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alekseeva M.I. Oiladagi muloqot uslubining o'rta maktab o'quvchilarining ijtimoiy va kommunikativ faoliyatiga ta'siri / M.I. Alekseeva, T.V. Latsuzbal // Pedagogik muloqot psixologiyasi. Shanba. ilmiy ishlaydi - T. 1. - Kirovograd, 1991. - S. 102-112.
2. Kogon V.E. Erkaklik-ayollik stereotiplari va o'smirlardagi "o'zini-o'zi qiyofasi" / V.E. Kogon // Psixologiya savollari. - 1989. - No 3. - B. 53-62.
3. Kon I.S. Erta o'smirlik psixologiyasi / I.S. Con. - M.: Ta'lim, 1989. - 225 b.
4. Levkovich V.P. Oiladagi munosabatlar bolaning shaxsini shakllantirish omili sifatida / V.P. Levkovich // Shaxsiyat psixologiyasi va turmush tarzi. - M.: Nauka, 1987. - 114-136
5. Rays F. O'smirlik va yoshlik psixologiyasi / F. Rays. - Sankt-Peterburg: Peter, 2000. - 624 p.
6. Sobchik L.N. SMIL shaxsiyatini o'rganish uchun standartlashtirilgan multifaktorial usul. Uslubiy qo'llanma / L.N. Sobchik. - M.: VNIIMT, 1990. - 76 p.